

Vlasta
Zajec

Uzak kolosijek političke povijesti i tajna lebdećeg sarkofaga

Varaždin pod krunom Habsburgovaca,

Gradski muzej Varaždin: Palača Sermage i Palača Herzer

28. listopada 2015. – 2. listopada 2016.

AUTORICE KONCEPCIJE IZLOŽBE Mirjana Dučakijević, Spomenka Težak

AUTORICE IZLOŽBE Mirjana Dučakijević,

Elizabeta Igrec, Ljerka Šimunić, Spomenka Težak

AUTORICA POSTAVA Vanja Ilić

→

Martin von
Meytens
mlađi, Portret
Marije Terezije
Habsburško-
Lotarinške, oko
1743. (inv. br. KPO
1440, GMV)

Najavljena kao jedan od dosad najopsežnijih projekata Gradskog muzeja Varaždin, s multimedijalnim prezentacijama i nizom popratnih događanja, izložba *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, upriličena u godini

obilježavanja 90. obljetnice postojanja te ustanove, s razlogom je pobudila znatno zanimanje i velika očekivanja. Tijekom dugotrajne habsburške vladavine Varaždin je zauzimao vrlo istaknut položaj na političkoj karti Hrvatske: u 17. i 18.

→

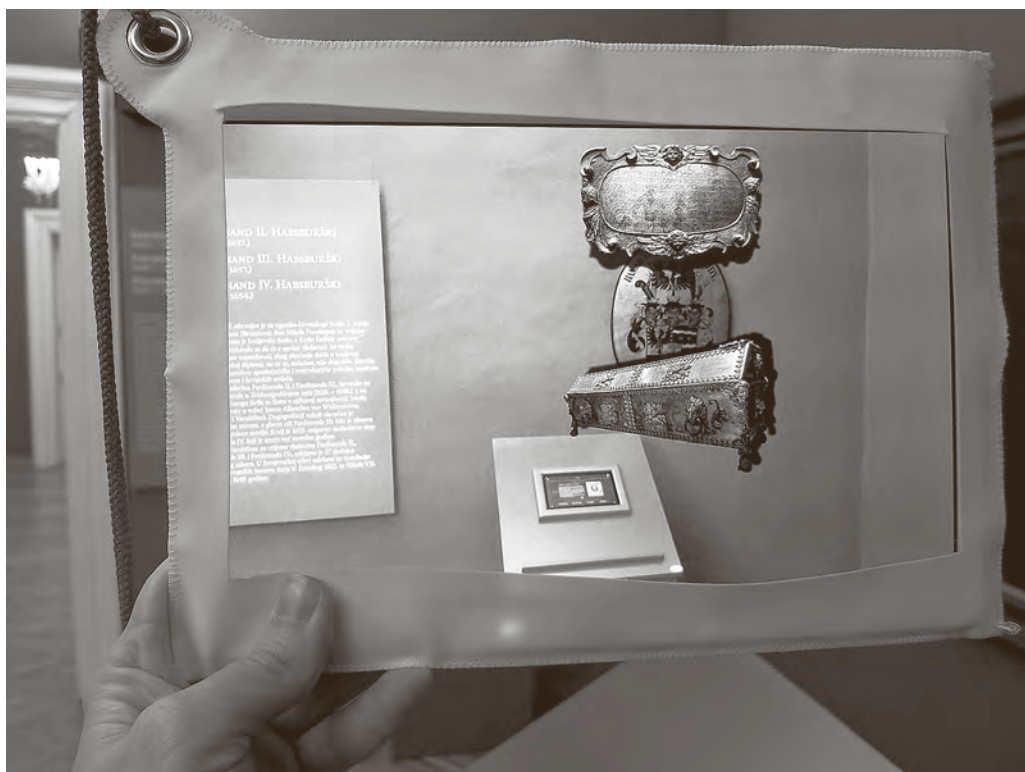
Izložbena
dvorana
posvećena
vremenu
vlдавине
Marije Terezije
(Foto: V. Zajec)

stoljeću bio je prizorištem instalacija niza hrvatskih banova, u njemu su održane brojne sjednice Hrvatskog sabora, a u drugoj polovini 18. stoljeća nakratko će postati i sjedištem novoosnovanog Hrvatskog kraljevskog vijeća, preuzevši time ulogu glavnog grada Banske Hrvatske. Svjedočanstva takve političke pozicije vidljivo obilježavaju i njegovu povijesnu jezgru s nizom reprezentativnih baroknih palača, crkava i samostana po čemu se Varaždin ističe kao jedna od najkompaktnijih i najdojmljivijih urbanističkih baroknih cjelina sjeverne Hrvatske. Bogat fond varaždinskog muzeja i atraktivna tema s velikim potencijalom za povijesne, povijesnoumjetničke i kulturnopovijesne interpretacije dali su temelja očekivanju zanimljive izložbe o jednoj važnoj dionici varaždinske novovjekovne povijesti. Nažalost, ostavši sadržajno skućena unutar uskih okvira političke povijesti, bez zadovoljavajuće kulturnopovijesne kontekstualizacije, tradicionalno i nekomunikativno koncipiranog postava te nedovoljno osmišljene primjene multimedije, takva očekivanja nije ispunila.

Obimna izložba s oko 350 eksponata postavljena je u dvjema reprezentativnim povijesnim građevinama u samom središtu grada: baroknoj palači Sermage i barokno-klasicističkoj palači Herzer. Većina izložaka pripada fundusu Muzeja, a dio je posuđen iz drugih ustanova poput Hrvatskog povijesnog muzeja, Hrvatskog državnog arhiva, Državnog arhiva u Varaždinu, Muzeja Dvora Trakošćan te iz privatnih zbirki. Izložba je raspoređena u dvanaest tematskih cjelina – osnovni ton daju dijakronijski nanizana poglavlja koja prate slijed habsburških vladara od Ferdinanda I. (1527.-1564.) do Karla I. (IV.) (1916.-1918.). Unutar njih prema jednoobraznom je modelu prikazano “djelovanje pojedine vladarske osobe iz dinastije Habsburg / Habsburg-Lotaring na varaždinskom području, suodnos stanovnika s vladarskim osobama te djelovanje različitih državnih institucija.”¹ Prikaz svake tematske cjeline otpočinje panoom sa sažetim prikazom političkih okolnosti uz koji je

1 TATJANA BUHIN, SPOMENKA TEŽAK, Varaždin pod habsburškom krunom, u: *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, katalog izložbe, Varaždin, 2015., 9.

↑ Tablet s projekcijom sarkofaga i natpisa pred grbom grofa Žigmunda Erdödyja (Foto: V. Zajec)

smješten interaktivni informativni zaslon preko kojeg se posjetitelj može potanje informirati o biografijama pojedinih vladara te zbivanjima na području Hrvatske, Varaždinske županije i grada Varaždina u doba njihove vladavine. Kao materijalni tragovi njihove vladavine i vremena u kojem su djelovali izložene su razne povelje, darovnice i drugi dokumenti s vladarskim potpisima i pečatima, zemljopisne karte, primjerci kovanog novca, oružja, zastava i sličnih predmeta kojima se dokumentiraju i ilustriraju aspekti njihova političkog i vojnog angažmana. Izložena je i odabrana arhivska građa vezana uz istaknute figure iz redova domaćeg plemstva, djelovanje skupštine Varaždinske županije, pojedinih varaždinskih cehova i slično. Među eksponatima posebnu pozornost

privlače portreti vladara koji su, kako se ističe u tekstu Mirjane Dučakijević u katalogu izložbe, nakon duljeg razdoblja izloženi oku javnosti.² Riječ je o iznimno interesantnoj, ali još uvijek nedovoljno istraženoj i proučenoj građi koja, između ostalog, predstavlja prvorazredno vrelo za studij reprezentacijskih modela vladarske moći. Iz spomenuta teksta u katalogu doznat ćemo da su mnogi carski portreti izvorno bili izloženi u javnim interijerima, poput zgrade Županije, Gradske vijećnice ili varaždinske Gimnazije, žarišnim točkama komunikacije političke moći. U Varaždin su pristizali kupovinom, poput

2 MIRJANA DUČAKIJEVIĆ, Vladarski portreti Habsburgovaca u Gradskom muzeju Varaždin u: *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, katalog izložbe, Varaždin, 2015., 51.

poznatog portreta Marije Terezije, djela Martina van Meytensa mlađeg, koji gradski vijećnici naručuju oko 1750. godine, ali i kao poklon, poput primjerice dvaju vlastitih te portreta njezina sina Josipa II koje je ta dugovječna vladarica 1779. godine darovala varaždinskoj Gimnaziji. Osim habsburških, izloženi su i interpretativno podjednako intrigantni i poticajni portreti visokog domaćeg plemstva.

Kao zasebne cjeline prikazane su još dvije povijesnopolitičke teme - "Posjeti Habsburgovaca Varaždinu" te "Varaždinci i Habsburgovci nakon raspada zajedničke države" kao i dvije kulturnopovijesne - "Lov" i "Varaždinska građanska četa". Sadržajem i pristupom osobito se ističe ova posljednja kojom se prikazuje zanimljiv i široj publici slabo poznat fenomen građanskih postrojbi oformljenih sa svrhom obrane vlastitih gradova, života i imovine u ratnim vremenima. Temu je obradila Ljerka Šimunić iz čijeg se teksta u katalogu dobiva detaljan uvid u kontekst nastanka građanske čete i nastojanja oko zakonske regulacije njihova djelovanja prema kojem je Bečki dvor iskazivao naglašenu zadržku. Saznajemo i o načinima njezina sudjelovanja u životu grada, osobito u svečanim prigodama poput Tijelovskih procesija ili organiziranjem plesova o čemu svjedoče izloženi primjerci pozivnica, ulaznica i plesnih redova. To je ujedno i jedina u punom smislu te riječi kulturnopovijesno obrađena tema kroz čiji prikaz dobivamo uvid u raznolike aspekte svakodnevna života varaždinskog građanstva u razdoblju vladavine habsburških vladara.

Većina drugih tema obrađena je kroz usko zahvaćene aspekte političke povijesti, prikazane i ispriopovijedane na vrlo tradicionalan, udžbenički monoton način, sa zagušujućom količinom eksponata. Autori se usredotočuju na prikaz političkih dogovora, prijevora i ratova, najvećim dijelom zapostavljajući povijest ostalih društvenih staleža

kao i aspekte kulturne povijesti. Selektivnijim pristupom izloženoj građi, naglašenijom hijerarhizacijom informacija i kulturnopovijesnom kontekstualizacijom odabranih eksponata mogla se ostvariti znatno sadržajnija izložba i komunikativniji postav. Prepušten sam sebi, bez stručnog vodstva ili vrlo pomnog konzultiranja pratećeg kataloga posjetitelj ostaje uskraćen za mnoge vrijedne informacije pomoću kojih bi mogao sastaviti plastičniju sliku tog vremena i raspona njegovih društvenih i kulturnopovijesnih silnica, kao i važnosti odabranih izložaka. Primjerice, da je zastava izložena unutar druge tematske cjeline, s izvezenim motivom dvojice vojnika u borbi i prikazom dvoglavog orla, datirana u drugu polovinu 16. ili početak 17. stoljeća, jedna od najstarijih sačuvanih u Hrvatskoj.³ Ni multimedijalni dodatak nije ostvario očekivani kvalitativni doprinos postavu. Sadržaji ponuđeni preko interaktivnih zaslona nisu ništa drugo doli elektroničkim medijem posredovani suhoparno izloženi povijesni podaci kakve u drugom obliku možemo pročitati i u katalogu, a posebno se problematičnim pokazuje sadržaj posredovan tehnički nezgrapnim rješenjem s tabletima. Usmjeravanjem tableta prema pojedinim eksponatima, uglavnom je riječ o portretima (koji nisu posebno obilježeni pa posjetitelj samo na temelju njihova razmjerno bliskog smještaja može pretpostaviti prema kojim bi izlošcima valjalo uperiti tablet), na njegovu se ekranu ukazuje projekcija s motivima koji bi trebali prenijeti dodatne informacije. Taj je dio izložbe očito usmjeren privlačenju pozornosti posjetitelja mlađeg uzrasta, temeljen na pretpostavci njihove posvemašnje usmjerenosti na izvore informacija posredovane novim tehnologijama, no problematična nisu

3 *Varaždin pod krunom Habsburgovaca*, katalog izložbe, Varaždin, 2015., 128

samo nespretna vizualna rješenja nego i odabir, svrsishodnost i komunikativnost tih sadržaja. Teško je dokučiti s kojom se razinom predznanja računalo u njihovu izboru budući da su njima prezentirani s jedne strane dosta banalni, a s druge prilično kriptični sadržaji, u oba slučaja nažalost bez zadovoljavajućeg korištenja potencijala tog medija. Tako će se primjerice pred portretom poznatog urotničkog plemića Nikole VII. Zrinskog ukazati prizor njegova stradanja u lovu, uz natpise "Stradao je u nerazjašnjenim okolnostima" tj. "u lovu na veprove 1664. godine", a pred likom Ivana III. Draškovića fotografija mjesta njegova rođenja, trakošćanskog dvorca, na podlozi kričavo modrog neba. S druge strane, pred grbom grofa Žigmunda Erdödyja ukazat će se projekcija sarkofaga i kartuše s natpisom. Da je riječ o sarkofagu tog velikaša pohranjenom u kripti franjevačke crkve u Klanjcu i njegovoj natpisnoj kartuši nećemo međutim saznati ni u sklopu te projekcije niti iz opsežne kataloške jedinice o tom grbu u kojoj se tek jednom rečenicom bilježi da je spomenuti član plemićke obitelji Erdödy sahranjen u kripti klanječke crkve, ali bez ikakve napomene o sarkofagu, u kontekstu naše spomeničke baštine vrlo rijetkom i vrijednom primjeru umjetničkog obrta takve vrste. Nedovoljno je utemeljeno i osmišljeno i uvrštenje kratkog videa koji se vrti na plazmi razmjerno malenih dimenzija, ugrađenoj u dekorativni nastavak kamina palače Sermage, u dvorani u kojoj se prikazuje doba vladavine Marije Terezije, a u kojem se gleda prizor u bijelo odjevenih plemića koji se goste poslasticama naslaganim na raskošnoj rokoko inačici švedskog stola,

također bez ikakva popratna opisa ili legende. Njime se očito nastojalo dočarati glamurozan životni stil varaždinskog plemstva u doba procvata grada u drugoj polovici 18. stoljeća, sugestivno opisana u memoarima grofa Adama Oršića: "Okolo godine 1770. počela se je u Hrvatskoj počela širiti pogubna razkoš, koja je nadmašivala snage; osobito u Varaždinu, gdje je bilo sjedište banskog vijeća, mogla se vidjeti najnovija vrst sjajnog karuca, srebrno posuđe, krasne livreve, tekliči i francuzki kuhari. Ekselencije, magnifici i žene dale su si dobavljati iz Beča skupu robu, priređivale su se osobito ukočene društvene zabave, jednom rieči, Varaždin bijaše mali Beč."⁴ Umjesto nedovoljno razrađenim i po svoj prilici skupo produciranim videom, raskoš životnog stila varaždinskog plemstva mogla se znatno informativnije i komunikativnije prikazati, ili barem nadopuniti, uvrštavanjem izložaka koji bi dokumentirali razinu kulture svakodnevnog života, prezentacijom ulomka slikovita Oršićevog opisa i upotrebom adekvatne muzičke podloge.

Dominantnom usmjerenošću na uzak segment povijesti elitnog društvenog sloja, nedovoljnim uključivanjem kulturnopovijesne optike koja bi omogućila potrebnu širinu i slojevitost, monotonim i tromim postavom te nedovoljno osmišljenom upotrebom multimedije autori izložbe propustili su nažalost priliku ponuditi slojevitiji i komunikativniji prikaz teme kakav ona po svojoj važnosti i zanimljivosti svakako zavređuje. x

4 ADAM ORŠIĆ, *Rod Oršića*, Zagreb, 1943., 84.